

Πού 'ναι οι μέρες οι χρυσές εκείνες οι αγίες,
πού 'ναι οι ωραίες βρύσες σου, πού 'ναι οι εκκλησίες;
Πού 'ν' η ζωή κι κίνηση που 'χες το καλοκαίρι,
πού 'ναι τα σπίτια που 'λαμπαν; Πού της χαράς τ'
αγέρι;
'Όλα μια θλιβερή στιγμή μες στη φωτιά καήκαν,
κι οι φλόγες του επέταξαν, στον ουρανό ανεβήκαν!
[...]
'Εφυγαν κείνα τα πικρά, τα σκλαβωμένα χρόνια
κι ο ήλιος λαμπερότατος θα λάμπει πια αιώνια.
[...]
Κι εκεί όπου τα τέκνα σου πέσανε μαζεμένα,
μέσα στα σπίτια ομαδικά με τη φωτιά καημένα,
ένα καντήλι φτωχικό ανάβει κάθε βράδυ,
από της ένδοξής σου γης το τιμημένο λάδι.

Γεώργιος Ψυχουντάκης
Ο Κρητικός Μαντατοφόρος

Κρήτη

Καλοκαίρι 1936

Έβενλυ

Πρωτοαντίκρισα το παλιό σπίτι της οικογένειας Ορφανουδάκη ένα ζεστό, ηλιόλουστο απόγευμα, με μουσική υπόκρουση έναν μοναχικό φρύνο και τα τζιτζίκια. Ολόγυρα το χωριό κοιμόταν. Μας είχε πάρει πέντε ώρες να ανέβουμε το στενό ορεινό μονοπάτι πάνω από το Κρητικό πέλαγος στο κάρο του Πέτρου του ψαρά που το έσερναν δυο γαίδαροι.

Μάλιστα, είχαμε συντροφιά μας τη μητέρα του, δύο από τα έξι του παιδιά κι ένα καφάσι κότες που δεν σταματούσαν να κακαρίζουν. Όταν φτάσαμε στην πλατεία του χωριού, ο Πέτρος σταμάτησε και μας έδειξε από μακριά το σπίτι που ανήκε στην οικογένεια του Χιου – ένα μεγαλοπρεπές οικοδόμημα που δέσποζε σε μια σειρά από μικροσκοπικά άσπρα σπίτια με παράθυρα σαν ποντικότρυπες. Ανέβηκα τρέχοντας τα φαρδιά σκαλοπάτια του δρόμου και στάθηκα μπροστά στο κατώφλι.

Φυσικά ήταν ρημαγμένο, αλλά ήμουν σίγουρη πως έπαιρνε επιδιόρθωση. Γύρισα προς τον Χιου περιχαρής, όμως εκείνος πάλευε με τα μπαγκάζια μας. Έπειτα άστραψε στον ήλιο ένα ασημένιο νόμισμα στο χέρι του και ακολούθησαν πολλά φιλιά και αγκαλιές και πολλά φωναχτά «καλώς ορίσατε» από τον Πέτρο και την οικογένειά του.

Έτρεξα πάλι κάτω για να βοηθήσω, αλλά ο Χιου δεν με άφησε.

«Έλα να δεις, είναι πανέμορφο!» φώναξα ενθουσιασμένη. Εκείνος αγκομαχούσε κάτω από το βάρος των αποσκευών, το πρόσωπό του ήταν κατακόκκινο κι έσταζε ιδρώτα.

«Είναι πολύ παλιό», του είπα, «νομίζω πως είναι ίδιο κι απαράλλαχτο από την εποχή που ζούσε εδώ ο παππούς σου».

«Προπάππος», μουρμούρισε ο Χιου πασχίζοντας ν' ανασάνει. Εγώ χοροπηδούσα πάνω-κάτω με τόσο ενθουσιασμό, που

μου έπεσε απ' το κεφάλι το ψάθινο καπέλο και κατρακύλησε στην κατηφόρα.

Τότε έφτασε δίπλα μου ο Χιου.

«Για όνομα του Θεού, Έβαντνι», είπε λαχανιασμένος, «δεν μπορούμε να μείνουμε εδώ, αυτό είναι ερείπιο».

Κοίταξα τα παντζούρια κατά μήκος της μπροστινής βεράντας. Όλη η μπογιά τους είχε ξεφλουδίσει και κρέμονταν ετοιμόρροπα. Όμως η πόρτα, ανοιχτή, στηριγμένη σε έναν μόνο μεντεσέ, φαινόταν να με καλωσορίζει και στην επάνω βεράντα άνθιζαν χαρωπά βυσσινιά γεράνια μέσα σ' ένα μεγάλο πέτρινο κιούπι.

«Χιου, σταμάτα με την απαισιοδοξία σου! Ένα χέρι μπογιά και κάνα-δυο καρφιά χρειάζεται και θα είναι μια χαρά».

Ο Χιου ξεφύσηξε με αποδοκιμασία, αφήνοντας κάτω τα μπαούλα.

«Έβαντνι, εδώ υποτίθεται πως ήρθαμε για μήνα του μέλιτος. Είμαστε παντρεμένοι δύο χρόνια και δεν έχουμε καταφέρει ακόμα να βρούμε λίγο χρόνο για τους δυο μας; και τώρα μου λες ότι πρέπει ν' αρχίσω τα καρφώματα και τα βαψίματα;»

«Αφού ο Πέτρος είπε ότι ξενοδοχεία δεν υπάρχουν, ας κά-
νουμε τουλάχιστον ό,τι μπορούμε εδώ. Εξάλλου πάω στοίχη-
μα ότι μέσα το σπίτι θα είναι υπέροχο». Και στα δικά μου μάτια φάνταζε ήδη υπέροχο.

Τα σκαλοπάτια ως την πόρτα του σπιτιού ήταν φθαρμένα και πολυκαιρισμένα, με καφετιά και κίτρινα αγριόχορτα να ξεπηδούν από τις ρωγμές τους. Ο Χιου απέρριψε όλες μου τις απόπειρες να τον βοηθήσω και ανέβηκε αναψοκοκκινισμένος, αργά-αργά, σκαλί-σκαλί, με πολύ κόπο αλλά και με μεγάλη επιμονή και αποφασιστικότητα.

Μόλις πέρασα το κατώφλι του σπιτιού με τις αρχαίες, ρα-
γισμένες πέτρες, ένα αλλόκοτο συναίσθημα φτερουύγισε μέσα μου. Η μέρα ήταν ηλιόλουστη, αλλά στο μεγάλο δωμάτιο που

με περίμενε υπήρχε ψύχρα και σκοτάδι. Οι αχτίδες του ήλιου, που τρύπωναν απ' τα παράθυρα κι έπεφταν στον έναν τοίχο, δημιουργούσαν σχεδόν ρομαντικό φωτισμό και για μια στιγμή αυτό το δωμάτιο, παρά τα λυγισμένα δοκάρια ψηλά στο ταβάνι και παρά τις ρωγμές στους λευκούς του τοίχους, έμοιαζε να περιέχει όλα τα όνειρα που είχα κάνει ποτέ και όλα όσα έμελλε ακόμα να κάνω.

Μπήκα με φόρα στο δωμάτιο και περπάτησα ανάμεσα σε άχυρα, διαλυμένες φωλιές πουλιών και βουνά από σκόνη. Εδώ μέσα βρίσκονταν όλες οι αναμνήσεις από τόσες ζωές που βιώθηκαν τόσο έντονα κι όμως τώρα το μόνο ίχνος ζωής ήταν τα τζιτζίκια που ακούγονταν απέξω.

Σήμερα το πρωί με ξυπνάει ένα κουνούπι – αυτό το επίμονο καταραμένο μακρόσυρτο ζουζούνισμα. Απλώνω το χέρι μου πάνω απ' το σεντόνι, που είναι ακόμα νωπό από τη ζέστη της νύχτας, αλλά πιάνω μόνο το κενό. Δεν είναι κανείς εκεί. Σηκώνομαι απ' το κρεβάτι παραπατώντας κι ανεβαίνω την ετοιμόρροπη σκάλα, κρατώντας σφιχτά το σκοινί που υπάρχει αντί για κουπαστή. Από την μπαλκονόπορτα βλέπω τα πρώτα σημάδια της αυγής να χαρακώνουν τον ουρανό.

Βλέπω και τον Χιου να κάθεται σε μια παμπάλαια πολυθρόνα στη βεράντα. Το κεφάλι του γερμένο πίσω, το στόμα του ανοιχτό και, με κάθε ανάσα του, ένα μικρό ροχαλητό να σπάει τη σιωπή. Σε ένα μόλις λεπτό έχω βγάλει το νυχτικό μου κι έχω φορέσει το ίδιο φόρεμα που φορούσα χτες. Ήταν πεταμένο στο πάτωμα μαζί με όλα τ' άλλα – δεν υπάρχουν ντουλάπες.

Δόξα τω Θεώ, τα πατώματα είναι πέτρινα κι έτσι δεν τρίζουν σανίδες καθώς ξεγλιστρώ απ' το σπίτι. Κάθε τόσο σταματάω και ακούω – το ροχαλητό είναι σιγανό αλλά σταθερό. Ο άντρας μου έχει την ικανότητα να κοιμάται οπουδήποτε. Μια φορά τον είχα βρει να κοιμάται σ' ένα χορό της Πρεσβείας, με το κεφάλι

του γεμμένο στον τοίχο της αίθουσας, ενώ τριγύρω του περιφέρονταν φλυαρώντας διάφορες γηραιές κυρίες, οι οποίες ούτε καν είχαν παρατηρήσει ότι είχε πάψει προ πολλού να τις ακούει.

Πάνε κιόλας δέκα μέρες από τότε που ανεβήκαμε εκείνο το ορεινό μονοπάτι και τις έχω απολαύσει όλες. Οι χωρικοί εδώ μας έχουν ανοίξει την αγκαλιά και την καρδιά τους. Νομίζω πως πρώτη φορά στη ζωή μου νιώθω ότι ανήκω κάπου. Στην αρχή μας έβλεπαν με περιέργεια. Κανείς εδώ δεν είχε ξαναγνωρίσει Εγγλέζο. Πάλεψαν να πουν τα ονόματά μας, στο τέλος όμως το Χιου κατοχυρώθηκε ως Γιου, δηλαδή Εσύ, και το Έβαντνι ως Έβενλυ, δηλαδή Παραδεισένια. Εγώ γέλασα, αλλά ο Χιου παρατήρησε κάπως πικρόχολα:

«Θα μπορούσαν κάλλιστα να μας αποκαλούν κύριο και κυρία Τίμπερλεϊκ».

Μου φαίνεται πως εδώ κάθε επισκέπτης, ακόμα κι αν έρχεται από κάποιο κοντινό μέρος, αποτελεί αντικείμενο περιέργειας και κουτσομπολιού. Πριν από μια-δυο μέρες μια γειτόνισσα, η Ειρήνη, σταμάτησε ενώ σκούπιζε το κατώφλι της και με τράβηξε απ' το μανίκι: «Από την Αθήνα;» με ρώτησε. «Από την Αθήνα έρχεστε;» Όταν της είπα ότι μέναμε στην Αθήνα, άρχισε να χαϊδεύει το μανίκι του φουστανιού μου. «Σαν την ανιψιά μου», είπε. «Κι εκείνη πήγε μια φορά στην Αθήνα».

Ακόμα και τόσο νωρίς το πρωί, δεν είμαι μόνη μου· ανηφορίζοντας το μονοπάτι συναντώ διάφορους χωρικούς καθ' οδόν προς τα περιβόλια τους στις παρυφές του χωριού που με χαιρετούν πρόσχαρα: «Γεια σου, καλημέρα». Με κάνα-δυο ανταλλάσσουμε κάποιο σχόλιο για τον καιρό, παρόλο που μέχρι τώρα δεν φαίνεται να έχει άλλη εκδοχή εκτός από τη λιακάδα και τον καθαρό ουρανό. Σε κάθε μου βήμα ο ουρανός φωτίζεται λίγο ακόμη και πέρα, στην ανατολή, μπορώ κιόλας να διακρίνω τις πρώτες αχτίδες του σημερινού ήλιου. Σε καμιά ώρα θα έχει ζεστάνει και σε τρεις ώρες ο ήλιος θα καίει.

Ο δρόμος όπου βρίσκεται το σπίτι μας είναι μια ανηφόρα με περιστροφικά πλατιά σκαλοπάτια. Κοντά στην κορυφή υπάρχει ένα καφενείο, «Η Πιπεριά», που την αυλή του σκιάζει μια τεράστια γέρινη πιπεριά.

Αυτό είναι το μοναδικό σημείο του χωριού που φαίνεται να αρέσει στον Χιου.

Κάθεται παρέα με τους ντόπιους που παίζουν χαρτιά και τάβλι και, μια που δεν καταδέχεται να πει τον πηχτό γλυκό καφέ που του προσφέρουν, πίνει κρασί ή ρακή. Εμένα η ρακή μου θυμίζει φάρμακο για το βήχα. Του πρότεινα να πάω μαζί του στο καφενείο να του κάνω παρέα, αλλά η πρότασή μου αποκρούστηκε χλευαστικά: «Μόνο για άντρες, κορίτσι μου, αυστηρώς μόνο για άντρες». Κι έπαιρνε το δρόμο προς το καφενείο, χωρίς να παρατηρεί πως κάθε γυναίκα που αντάμωνε κοίταζε έντρομη τα γυμνά του πόδια κι έκανε βιαστικά τρεις φορές το σταυρό της, σαν να περνούσε δίπλα της ο ίδιος ο διάβολος.

Πιο πάνω απ' το καφενείο ο δρόμος διακλαδώνεται: από τη μία πάει για το σχολείο κι από την άλλη περιελίσσεται σε κάθε σημείο του χωριού. Όπως μας έλεγε κι ο Πέτρος όταν ανηφορίζαμε το δρόμο ως εδώ, υπάρχει μια συστάδα σπιτιών που συγκροτεί την Πάνω Παναγιά, δηλαδή το ψηλότερο τμήμα του χωριού· σχεδόν αποσπασμένο, αυτόνομο, αγναντεύει το υπόλοιπο χωριό σαν άγρυπνος φρουρός. Έπειτα υπάρχει η Μέσα Παναγιά, το μεσαίο τμήμα· αυτό είναι και το μεγαλύτερο κομμάτι του χωριού και εκεί, στις παρυφές, βρίσκεται και το σπίτι μας. Λίγο πιο κάτω βρίσκεται η Κάτω Παναγιά, το χαμηλότερο τμήμα, κOURνιασμένο χουζούρικα στους πρόποδες του λόφου. Κοιτάζω γύρω μου με αγαλλίαση. Τούτος ο παράδεισος βρίσκεται ανάμεσα σε δυο ψηλά βουνά, που οι πλαγιές τους ξετυλίγονται απαλά ως το χωριό. Κάθε καμπύλη αυτής της γης είναι σαν αγκαλιά· κάθε τοπίο πλαισιώνεται από μια κορνίζα με κυπαρίσσια και ελιές.

Μέχρι να φτάσουμε εδώ από την Πρεσβεία στην Αθήνα, εγώ είχα κιόλας ερωτευτεί το νησί. Και σ' αυτό το χωριό, την Παναγιά στα Περιβόλια, και σ' αυτό το παλιό σπίτι απ' όπου μόλις έφυγα, έχω βρει έναν τόπο που θέλω να τον αποκαλώ σπίτι μου.

Να όμως που μόλις χθες κατέφτασε ένα γράμμα που ρωτούσε τον Χιου πώς θέλουμε να ταξιδέψουμε στην επιστροφή: με πλοίο ή με το υδροπλάνο; Εγώ δεν θέλω να φύγω.

Στην Αθήνα και στην Πρεσβεία δεν μιλούν για τίποτ' άλλο παρά για πόλεμο και για τον Γερμανό καγκελάριο, τον Χίτλερ. Τη μια στιγμή τον έχουν για φίλο και την άλλη για εχθρό. Εδώ στο χωριό η ζωή είναι πολύ πιο απλή· ρυθμίζεται μόνο από τον ήλιο και το φεγγάρι, τις εποχές και τις σοδειές. Έχω πιάσει κουβέντα με κάνα-δυο από τους γειτόνους μας και ξέρω πως, αν μου δοθεί η ευκαιρία, θα μπορούσα να τους γνωρίσω, θα μπορούσα να είμαι ευτυχημένη εδώ. Αλλά ο Χιου δεν βλέπει την ώρα να γυρίσει σ' αυτή την ατελείωτη παράτα από πάρτι και δεξιώσεις που αφήσαμε πίσω μας. Τα λατρεύει όλα αυτά.

Είμαι πάνω στους λόφους τώρα, όχι πολύ ψηλά –το χωριό δεν φαίνεται ακόμα από κάτω– κι ο ήλιος έχει κιόλας ανέβει ψηλότερα στον ουρανό· θα κάνει πολλή ζέστη σήμερα. Μου περνά απ' το μυαλό ότι έπρεπε να έχω πάρει μαζί μου το καπέλο μου, όμως εκείνη ακριβώς τη στιγμή σκοντάφτω σε μια πέτρα μισοκρυμμένη από έναν παχύ χρυσαφένιο θάμνο και πέφτω κάτω. Προσγειώνομαι άτσαλα και με δύναμη και γυρίζει ο αστράγαλός μου.

Να πάρει η ευχή! Προσπαθώ να σηκωθώ, αλλά ξαναπέφτω· πρέπει να τον έχω στραμπουλήξει.

Ανασηκώνομαι στα τέσσερα και κοιτάζω ολόγυρα. Βρίσκομαι σ' έναν από τους παμπάλαιους κατσικόδρομους που είναι διάσπαρτοι σ' αυτούς τους λόφους και, παρόλο που μπορώ να δω χιλιόμετρα μακριά, δεν φαίνεται ψυχή πουθενά. Δεν έχω

ιδέα πού βρίσκομαι. Προσπαθώ να σκεφτώ πόση ώρα περπατούσα. Μία ώρα; Παραπάνω; Και προς ποια κατεύθυνση είναι το χωριό;

Τα πουλιά τραγουδούν κι από κάπου μακριά ηχούν τα κουδούνια από ένα κοπάδι γίδια.

«Είναι κανείς εκεί;» φωνάζω στα αγγλικά.

Εδώ έξω, όμως, ποιος ν' ακούσει αυτή τη χλιαρή τσιρίδα; Ξαναφωνάζω «Βοήθεια!» –αυτή τη φορά στα ελληνικά– και ξανά, όσο πιο δυνατά μπορώ: «Βοήθεια!» Έπειτα, απεγνωσμένα πάλι στα αγγλικά: «Ω Χριστέ μου, δεν υπάρχει κανείς να με βοηθήσει;»

Ο ήλιος έχει πια ανέβει για τα καλά και με χτυπάει αλύπητα, ενώ ζαλίζομαι κιόλας και ανακατεύομαι από την πτώση. Ένα αίσθημα πανικού με πλημμυρίζει και νιώθω μόνη και φοβισμένη.

Τότε ακούγεται από κάπου ένα «Χελόου!» και, έπειτα από λίγο, «Πού είσαι;» Θαύμα! Κάποιος βρίσκεται εδώ κοντά και μάλιστα μιλάει και αγγλικά! Σηκώνω και ανεμίζω το χέρι μου όσο πιο ψηλά μπορώ.

«Χελόου», λέω, «εδώ είμαι!» Τώρα τη βλέπω να τρέχει προς το μέρος μου. Με πλησιάζει, σταματά και με κοιτάζει έκπληκτη.

«Παναγία μου!» λέει. Δεν ξέρω αν η επίκληση της Παρθένου μπορεί να με βοηθήσει, αλλά τουλάχιστον είναι κοντά μου αυτή η γυναίκα.

Είναι νέα, πιθανότατα στην ηλικία μου, αλλά μικροσκοπική. Κοντή και γεροδεμένη, αλλά μ' ένα ζωηρό, τσαχπίνικο πρόσωπο που χρυσίζει από τον ήλιο, με ροδαλά μάγουλα που μαρτυρούν πως περνά πολλές ώρες στην ύπαιθρο. Αμέσως μου έρχεται στο μυαλό η εικόνα μιας μαθητευόμενης νοσοκόμας που εκπαίδευα κάποτε, η οποία γελούσε με το παραμικρό και το γέλιο της φώτιζε την ημέρα μας.

Μιλάμε ανάμεικτα ελληνικά και αγγλικά και, παρά τη ζαλάδα μου, γελάω.

«Συγγνώμη, δεν ξέρω το όνομά σου. Εδώ γύρω δεν μιλάει κανείς αγγλικά. Πώς και τα μιλάς εσύ;»

«Ανθή», λέει. «Από το Ροδάνθη. Θα σου πω αργότερα για τα αγγλικά. Κι εσύ είσαι η Έβενλυ, έτσι δεν είναι; Όλοι σε ξέρουν».

Νιώθω ένα κύμα ναυτίας να με πλημμυρίζει και σκύβω το κεφάλι.

«Μείνε εδώ», λέει εκείνη, «πρέπει να σ' αφήσω για λίγο για να πάω να φέρω το άλογό μου. Είναι δεμένο λίγο πιο πάνω στο βουνό».

«Θα γυρίσεις όμως, έτσι δεν είναι;» τη ρωτάω.

Σηκώνεται όρθια.

«Δεν με ξέρεις ακόμα, Έβενλυ», μου λέει ήρεμα, «αλλά όταν με μάθεις θα βεβαιωθείς ότι ποτέ δεν πατάω το λόγο μου».

«Ανθή, είσαι θησαυρός. Ελπίζω να γίνουμε φίλες».

Μου φάνηκε λες και πέρασαν αιώνες μέχρι να ξαναγυρίσει, αλλά δεν πρέπει να έλειψε περισσότερο από είκοσι λεπτά. Έφτασε καβάλα στο άλογό της και γύρω της συνωστίζονταν γίδια. Έκλεισα τα μάτια μου και προσπάθησα να προστατέψω το πρόσωπό μου από τον ήλιο.

«Έβενλυ;» μου λέει και σηκώνω το βλέμμα να την κοιτάξω.

Εκείνη κατεβαίνει απ' το άλογο, βγάζει το ψάθινο καπέλο απ' το κεφάλι της και προσπαθεί να το σφηνώσει στα μαλλιά μου. Ζορίζεται, γιατί τα μαλλιά μου είναι σαν σύρματα που εκτοξεύονται ολούθε μ' αυτή τη ζέστη.

«Αφού δεν κάθεται στο κεφάλι σου, τουλάχιστον κράτα το καπέλο πάνω απ' το πρόσωπό σου. Έχεις ήδη αρχίσει να καίγεσαι». Αρπάζει ένα μεγάλο δεμάτι χόρτο από το πίσω μέρος της σέλας και το πετάει χάμω για να μου κάνει χώρο.

«Ανθή, συγγνώμη, αλλά οι κατσίκες σου μου επιτίθενται!» της λέω και, καθώς εκείνη σπεύδει να τις διώξει μακριά μου, η μία αρχίζει να μασουλάει το φουστάνι μου και η άλλη μου γλείφει ορεξάτη το πόδι.

«Ζητώ συγγνώμη για λογαριασμό τους», λέει η Ανθή, καθώς οι γίδες απομακρύνονται κουδουνίζοντας, και βάζουμε και οι δύο τα γέλια.

Ύστερα από πολλές προσπάθειες καταφέρνω ν' ανέβω στη σέλα και πηδάει κι εκείνη πάνω, πίσω από μένα.

«Εντάξει;» με ρωτάει. «Είσαι εντάξει;»

«Εντάξει», της λέω. Και πράγματι νιώθω καλύτερα.

Κι έτσι παίρνουμε το δρόμο της επιστροφής με σαφώς μεγαλύτερη άνεση απ' όση θα είχα αν ήμουν μόνη μου.

Ανθή

Δεν μιλάμε πολύ καθώς προχωρούμε προς το σπίτι της. Μου φαίνεται πως η Έβενλυ πονάει και, παρότι δεν παραπονιέται, νιώθω το κορμί της σφιγμένο ανάμεσα στα μπράτσα μου, καθώς την έχω αγκαλιάσει για να φτάνω τα χαλινάρια. Ο ιδρώτας τρέχει ποτάμι στο πρόσωπο και στο λαιμό μου και μουσκεύει τη λεπτή μπλούζα μου. Παρά τις διαμαρτυρίες της, την έπεισα να κρατήσει εκείνη το καπέλο. Πρέπει να μάθει να ντύνεται σωστά γι' αυτό το κλίμα. Δεν φοράει καπέλο και το φουστάνι της βλέπω πως είναι λινό, με στρώσεις απαλού πράσινου και γκριζου, και από κάτω μοιάζει να φοράει μεταξωτό κομπινεζόν. Ασφαλώς θα είναι όμορφο και ακριβό, αλλά δεν είναι κατάλληλο για περίπατο στους λόφους τέτοια μέρα.

Κοιτάζω αυτό το παράξενο και χαριτωμένο πλάσμα που αποκαλούν Έβενλυ· μοιάζει σαν να βγήκε από κάποιο παραμύθι και να βρέθηκε εδώ στους λόφους της Παναγιάς. Τα μαλλιά της είναι λαμπερά χρυσοκόκκινα και σχηματίζουν μπούκλες και κύματα γύρω από το πρόσωπό της σαν φωτοστέφανο. Θα πρέπει να είναι βάσανο να τα βουρτσίζει. Μου φαίνεται πως είναι λίγο μεγαλύτερη από μένα στην ηλικία, αλλά δείχνει νέα. Τα μάτια της που με κοιτάζουν πού και πού έχουν το χρώμα φρέσκιας ανοιξιάτικης χλόης. Διακρίνω πως έχει μακριά πόδια και χέρια. Παρά τα ακριβά της ρούχα, τα χέρια της που πιάνουν το μπροστάρι της σέλας είναι χέρια σκληρά, δουλεμένα.

Περνάμε απ' την πλατεία του χωριού μπροστά από την αίθουσα της Κοινότητας κι ανεβαίνουμε τα σκαλοπάτια προς το σπίτι της Έβενλυ. Με το που παίρνουμε τη στροφή, βλέπω απέξω την ψηλόλιγνη σιλουέτα του άντρα της και, καθώς πλησιάζουμε, διακρίνω την αγωνία να ζαρώνει το όμορφο πρόσωπό του. Από πίσω του ξεχωρίζω τους αδερφούς Καναβάκη, τον Σπύρο

και τον Κατή, δυο από τα πιο γερά ποτήρια του χωριού. Μοιάζουν παράταιροι πλάι στον ψηλό ξανθωπό Εγγλέζο: σαν δυο χοντροί μελαχρινοί βοσκοί πλάι σε μια κούκλα από πορσελάνη. Μόλις μας βλέπει, κατεβαίνει τρέχοντας τα σκαλοπάτια, κάνοντας νόημα στους δυο παρατρεχάμενους να τον ακολουθήσουν.

«Αγάπη μου, τι σου συνέβη;» Οι τρεις τους παλεύουν αδέξια να την κατεβάσουν από το άλογο.

«Νιώθω πολύ χαζή», λέει εκείνη. «Σκόνταψα και μάλλον στραμπούληξα τον αστράγαλό μου και πιθανότατα θα πέθαινα εκεί έξω αν δεν με είχε σώσει η Ανθή από δω».

Εκείνος την παίρνει στην αγκαλιά του και την πάει στο σπίτι, καθώς εκείνη του χαμογελάει. Φαίνεται πως νιώθει ήδη καλύτερα, μόνο και μόνο που βρίσκεται στην αγκαλιά του.

«Έλα λοιπόν, Ανθή, να πιούμε κάτι. Το χρειαζόμαστε!» Δένω την Αστραπή έξω κι ανεβαίνω τα σκαλοπάτια.

Μου φαίνεται πως είχα έρθει κάποτε στο παλιό σπίτι της οικογένειας Ορφανουδάκη όταν ήμουν μικρή, αλλά εδώ και πολλά χρόνια είναι άδειο και σφαλισμένο. Στο χωριό κανείς δεν φαίνεται να ξέρει την ιστορία του σπιτιού, παρά μόνο ότι το είχαν αγοράσει Εγγλέζοι και πως τώρα έχουν έρθει να μείνουν εδώ.

Καθώς μπαίνω μέσα, μου ξεφεύγει μια πνιχτή κραυγή έκπληξης: είναι τόσο σκοτεινά και δροσερά, σαν να μπήκα σε σπηλιά, και μυρίζει μούχλα. Το δωμάτιο είναι τεράστιο. Στη μια του άκρη διακρίνεται αμυδρά ένα πατητήρι και κάτι σαν έπιπλα, που όμως είναι στοιβαγμένα στη γωνία. Καθώς περπατάμε, σηκώνονται από το πάτωμα σύννεφα σκόνης ενός αιώνα θαρρείς. Μόλις τα μάτια μου συνηθίζουν το σκοτάδι, αρχίζω να διακρίνω στο χώρο μια ξεθωριασμένη ομορφιά, που τα γέλια της Έβενλυ φαίνεται να την ανασταίνουν.

Το ταβάνι είναι ψηλό, με δοκάρια που έχουν ραγίσει, και οι σοβάδες κρέμονται και κυματίζουν στο ρεύμα του αέρα. Η σκόνη μου ερεθίζει τη μύτη και αρχίζω να φτερνίζομαι.

Ο Εγγλέζος, που τον λέει Γιου, χαμογελάει καθώς την αφήνει απαλά πάνω σ' ένα στρατιωτικό ράντζο στη μια γωνιά αυτού του δωματίου.

«Το βλέπω πως εκπλήσσεσαι», μου λέει, «αλλά η γυναίκα μου επέμενε να μείνουμε σ' αυτό εδώ το ρημαγμένο αχούρι».

«Σταμάτα την γκρίνια και φτιάξε μας λίγο καφέ. Κέρασε τους επισκέπτες σου και λίγο μπράντι».

Οι αδερφοί Καναβάκη κάνουν μια βιαστική υπόκλιση και ρίχνουν μερικές ντροπαλές ματιές προς το μέρος μου, καθώς βγαίνουν από το δωμάτιο μουρμουρίζοντας κάτι σαν «γεια σας». Υποθέτω πως έχουν ήδη πιει αρκετά εδώ από το πρωί και τώρα πάνε στην «Πιπεριά» για να πιουν και κανένα ποτηράκι ρακί. Μόλις φεύγουν, νιώθω παράξενα μόνη. Υπάρχει μια σιωπηλή οικειότητα ανάμεσα σ' αυτό το ζευγάρι Εγγλέζων. Εκείνος περιφέρεται σ' ένα χώρο που υποθέτω ότι είναι μια αυτοσχέδια κουζίνα και της μιλάει με την πλάτη στραμμένη.

Είναι όμορφος άντρας· τα ξανθά μαλλιά του πέφτουν μες στα μάτια του και είναι φρεσκοξυρισμένος. Ασυνήθιστη όψη. Αλλά το πιο παράξενο είναι το παντελόني του. Φτάνει ως τα γόνατα και αφήνει γυμνές τις γάμπες του. Ποτέ δεν έχω ξαναδεί γυμνές τις γάμπες ενός άντρα. Αποστρέφω γρήγορα το βλέμμα μου και νιώθω πως έχω αρχίσει να κοκκινίζω. Ο άντρας μου, ο Μανόλης, γδύνεται στα σκοτεινά ή μερικές φορές κοιμάται και με τα ρούχα. Ασφαλώς κανένας Έλληνας δεν θα φορούσε ποτέ τέτοιο παράξενο παντελόني.

Κάθομαι στο πάτωμα δίπλα στην Έβενλυ κι εκείνος μας δίνει δυο φλιτζάνια με ποτό. Συνειδητοποιώ πως έχω περάσει μαζί της σχεδόν όλο το πρωί, αλλά έχω δουλειές να κάνω και πρέπει να πηγαίνω. Σηκώνομαι για να φύγω και η Έβενλυ μου πιάνει το χέρι:

«Μου υπόσχεσαι ότι θα ξανάρθεις σύντομα;»

«Σ' το υπόσχομαι, αλήθεια».

Ανεβαίνω στο άλογο και φεύγω προς τον φωτεινό ορίζοντα. Οι γλάροι κάνουν κύκλους πάνω απ' τη στεριά. Βλέπω κάτω το χωριό, προστατευμένο στην πλαγιά του βουνού.

Μου αρέσει αυτή η Έβενλυ, ελπίζω να μείνει. Δεν διακρίνω πια το σπίτι της, αλλά φαίνονται ακόμα τα κυπαρίσσια που βρίσκονται κοντά του. Τα είχε φυτέψει ο προ-προπάππος μου και πάντα μου θυμίζουν τον πατέρα μου· τα αγαπούσε αυτά τα κυπαρίσσια. Μου λείπει πολύ ο πατέρας μου, ακόμα και σήμερα. Θα του άρεσε η Έβενλυ, το ξέρω. Θυμάμαι τώρα δα μια νύχτα που ο πατέρας μου γύρισε και είπε στη μητέρα μου πως εγώ ήμουν ξεχωριστή –διαφορετική– όχι μόνο από την αδερφή μου, αλλά και από όλα τ' άλλα παιδιά στο χωριό. Μου άρεσε αυτό που είπε κι έτσι άκουσα και τα υπόλοιπα:

«Τεσσάρων χρονών μπορούσε κιόλας να διαβάξει», είπε, «και μόλις στα πέντε ήξερε και τους αριθμούς. Αυτό είναι πολύ ξεχωριστό». Η μητέρα μου είπε κάτι που δεν άκουσα και γέλασε. Ο πατέρας μου της έβαλε τις φωνές: «Ποτέ! Αυτό το παιδί θα μείνει στο σχολείο. Μέχρι και στο πανεπιστήμιο θα πάει, αν το μπορέσουμε. Θα γυρίσει τον κόσμο. Θα γίνει μια περήφανη γυναίκα. Τα προικιά της, άμα θέλει, θα τα πλέξετε εσύ και η Ριρίκα» – η αδερφή μου. «Η Ανθή θα κάνει πιο σπουδαία πράγματα απ' όλους μας».

Όμως στα δέκα μου ο πατέρας μου πέθανε και μαζί του πέθαναν και τα όνειρά του για μένα. Η μάνα μου με το θείο μου κανόνισαν το προξενιό μου και στα δεκάξι μου ήμουν παντρεμένη με τον Μανόλη Μαναδάκη· στα δεκαεφτά γέννησα τη Δέσποινα, στα δεκαοχτώ το γιο μου τον Κωνσταντίνο, ύστερα από μόλις εξήμισι μήνες στην κοιλιά μου, και στα είκοσι ένα την όμορφη Βούλα μου.

Έφτασα στο σπίτι μου τώρα και, περνώντας μπροστά από τη στάνη μας, βλέπω την πόρτα ανοιχτή ν' ανεμίζει επικίνδυνα πάνω στον σπασμένο μεντεσέ της. Εδώ και βδομάδες έχω

ζητήσει από τον Μανόλη να τη φτιάξει. Σώθηκα! Σαν να είπα στα πρόβατα να τραγουδήσουν.

Καθώς ξεκαβαλικεύω νιώθω έναν πόνο ανάμεσα στα πόδια μου. Τρίβω απαλά το σημείο. Ο Μανόλης ήταν πάλι πιωμένος χθες το βράδυ και πονάω ακόμη και στη θύμηση της αγαρμψοσύνης του στο κρεβάτι.

Αναρωτιέμαι αν μπορεί κανείς να δείξει την αγάπη του με τρόπους που δεν πονάνε... Τουλάχιστον μυρίζω καθαριότητα. Έχω μάθει, μόλις τελειώνει, να σηκώνομαι και να πλένομαι, για να φεύγουν από πάνω μου οι ακαθαρσίες του. Εκείνος ροχαλίζει με το που κατεβαίνει από πάνω μου και, όσο είμαι έτσι προσεκτική, δεν θα κάνουμε άλλα παιδιά.

Άργησα πολύ να γυρίσω σπίτι! Αυτές οι μεγάλες καλοκαιρινές μέρες, που δεν πάω στο σχολείο για να βοηθήσω, είναι πολύτιμες. Δεν είμαι μαθημένη να κάθομαι. Μόλις τελειώνω από τα μελίσσια, πάω και παίρνω τη Δέσποινα και τη Βούλα. Τις αφήνω στη γειτόνισσά μου τη Μαρία να παίξουν με την κόρη της, την Αθηνά. Η Βούλα είναι πολύ μικρή για να παίξει, αλλά της αρέσει να είναι μαζί με την αδερφή της. Σίγουρα θα αποζητά κιόλας το γάλα μου.

Σαν να με κατάλαβε, ακούω μια μικρή κραυγή απ' το σπίτι της Μαρίας και μόλις φτάνω εκεί η Βούλα πέφτει στην αγκαλιά μου. Τα σκούρα της μάτια είναι ορθάνοιχτα και χαμογελάει. Θα την πάρω μαζί μου στα μελίσσια και θα την ταΐσω εκεί, κάτω από τις ελιές.

Η μαλακιά, ζεστή κι αφράτη παρουσία της είναι σαν ένα κομμάτι από παράδεισο μες στην αγκαλιά μου· η μωρουδίστικη μυρωδιά της, οι σκούρες κατσαρές τούφες των μαλλιών της κι αυτά τα βελούδινα μάτια που μπορώ να βυθίζομαι μέσα τους όλη μέρα... Είμαι πολύ τυχερή με τα κορίτσια μου: με γέλιο ήρθαν στη ζωή κι αυτό το γέλιο δεν τις έχει εγκαταλείψει ποτέ από τότε. Ακόμα κι ο Μανόλης, όταν είναι νηφάλιος, τις κοιτάζει

έκπληκτος που το άγριο ζευγάρωμά του ανάμεσα σε υγρά ιδρωμένα σεντόνια έφερε στον κόσμο τέτοια λουλούδια.

Το καπέλο μου είναι με το ζόρι σφηνωμένο στο κεφάλι μου και, καθώς σκύβω προς τη Δέσποινα, πέφτει κάτω. Το σηκώνω και μυρίζω φευγαλέα ένα υπέροχο άρωμα. Έβενλυ! Θυμάμαι τα κοκκινόχρυσα μαλλιά της – τόσο διαφορετικά απ' τα δικά μου. Τα μαλλιά μου είναι σαν γαϊδουράγκαθα. Όταν παντρεύτηκα τον Μανόλη, ήταν λαμπερά σαν κορόνα και τώρα έχουν ήδη ασημίσει – είκοσι δύο χρονών με μαλλιά σαν της γιαγιάς μου! Ενώ περπατάμε προς τα μελίτσια, θυμάμαι πόσο αφράτη ήμουν τη μέρα του γάμου μου: στρουμπουλή και σφριγηλή, ακριβώς όπως με ήθελε ο γαμπρός. Πολύ γρήγορα όμως έμαθα πώς να γίνω αυτό που δεν ήθελε – οπότε με άφηνε ήσυχη.

Έτσι τώρα είμαι μάλλον σαν καρότο παρά σαν ροδάκινο – το κορμί μου είναι σκληρό, τραχύ. Το προτιμάω έτσι: με σφιχτούς μυς από τη δουλειά και –τι να κάνουμε;– με χαλαρή κοιλιά από τα μωρά. Το σώμα μου, τα μαλλιά μου, οι σκέψεις μου και η καρδιά μου είναι δικά μου. Αυτή είμαι.